

Waarom krijg je op een koggeschip altijd natte voeten?

Deventer Hanze in 40 mysteries

Geerle van der Wijk, René Berends,
Harry Webers en Clemens Hogenstijn

A R T N I K

UITGAVEN

Colofon:

© 2024 concept en redactie
Geerle van der Wijk, René Berends,
Harry Webers en Clemens Hogenstijn

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp en vormgeving Studio Wonder

NUR 693
ISBN 9789490548452
ArtNik Uitgaven, Deventer
www.artnik.nl

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten op de afbeeldingen in dit boek te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

‘Ofschoon de boeken weinig bijdragen tot een goed leven, moet ik ze tot onderricht van anderen en tot verdediging van de waarheid bij me hebben, opdat zij die mij mogelijk niet geloven, zich zullen neerleggen bij de autoriteit der heiligen.’

Geert Grote

Romein, J., & Romein-Verschoor, A. (1977).
Erflaters van onze beschaving. Singel Uitgevers.

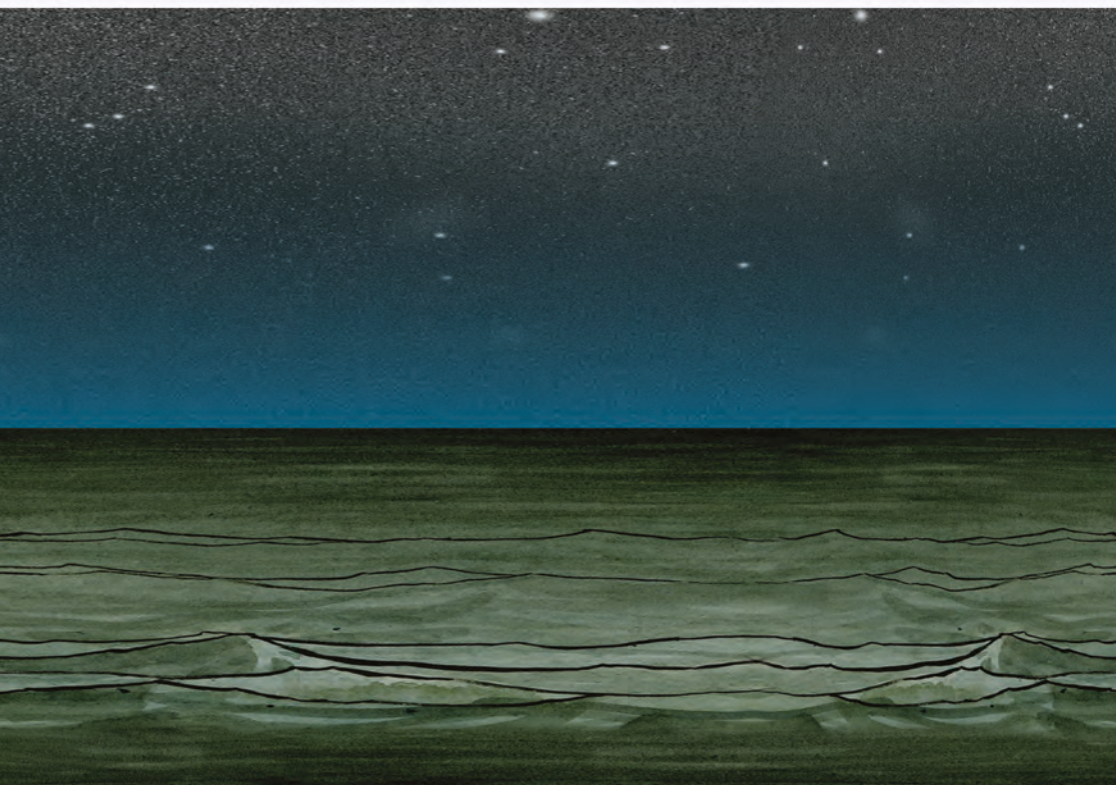
Inhoud

- 11 Voorwoord
- 14 Deventer zonder en met de IJssel
- 16 Verbond van kooplieden, verbond van steden
- 18 De oude Hanzedagen in Lübeck
- 20 Stokvissengat
- 22 Gilden
- 24 Deventer Jaarmarktstad
- 26 Breeuwijzers
- 28 Door de bomen het bos nog zien
- 30 Keizerlijke Vrije Rijks- en Hanzestad
- 32 Hanzegotiek
- 34 Brouwers in de stad
- 36 Het verhaal van Nederland (in Deventer)
- 38 Ziek zijn in de Hanzetijd
- 40 De Brink
- 42 Buitenkunst
- 44 Vijf jaarmarkten
- 46 De wonderbaarlijke Sint-Nicolaas
- 48 Deventer als boekenstad
- 50 Het Rijnlands Model
- 52 Gruwelen en griezelen

- 54 Ontgroeningen
- 56 Geuren
- 58 De koopmansgilderol en netwerken
- 60 Koning Olaf
- 62 De Schipbeek
- 64 Pestgleuven in de Lebuinuskkerk
- 66 Een glas in lood ruitje
- 68 Koggeschepen op koers
- 70 Plattegronden
- 72 Kleur de Hanze
- 74 Kaarten wijzen de weg
- 76 Onderwijsstad
- 78 Google maps anno 1450
- 80 Geert Groote
- 82 Deventer munten
- 84 Het Kontor in Bergen
- 86 Handelsoorlogen
- 88 De Bergkerk
- 90 Burgerboeken
- 92 De Nieuwe Hanze

- 95 Dankwoord
- 96 Verder lezen

Koggeschip op zee. De handelswaar lag voor een deel op het dek. De schipper heeft een kwadrant in de hand. Een instrument waarmee ze de route konden bepalen. (Tekening: Fred Marschall. Stedelijk Museum Zutphen)

Voorwoord

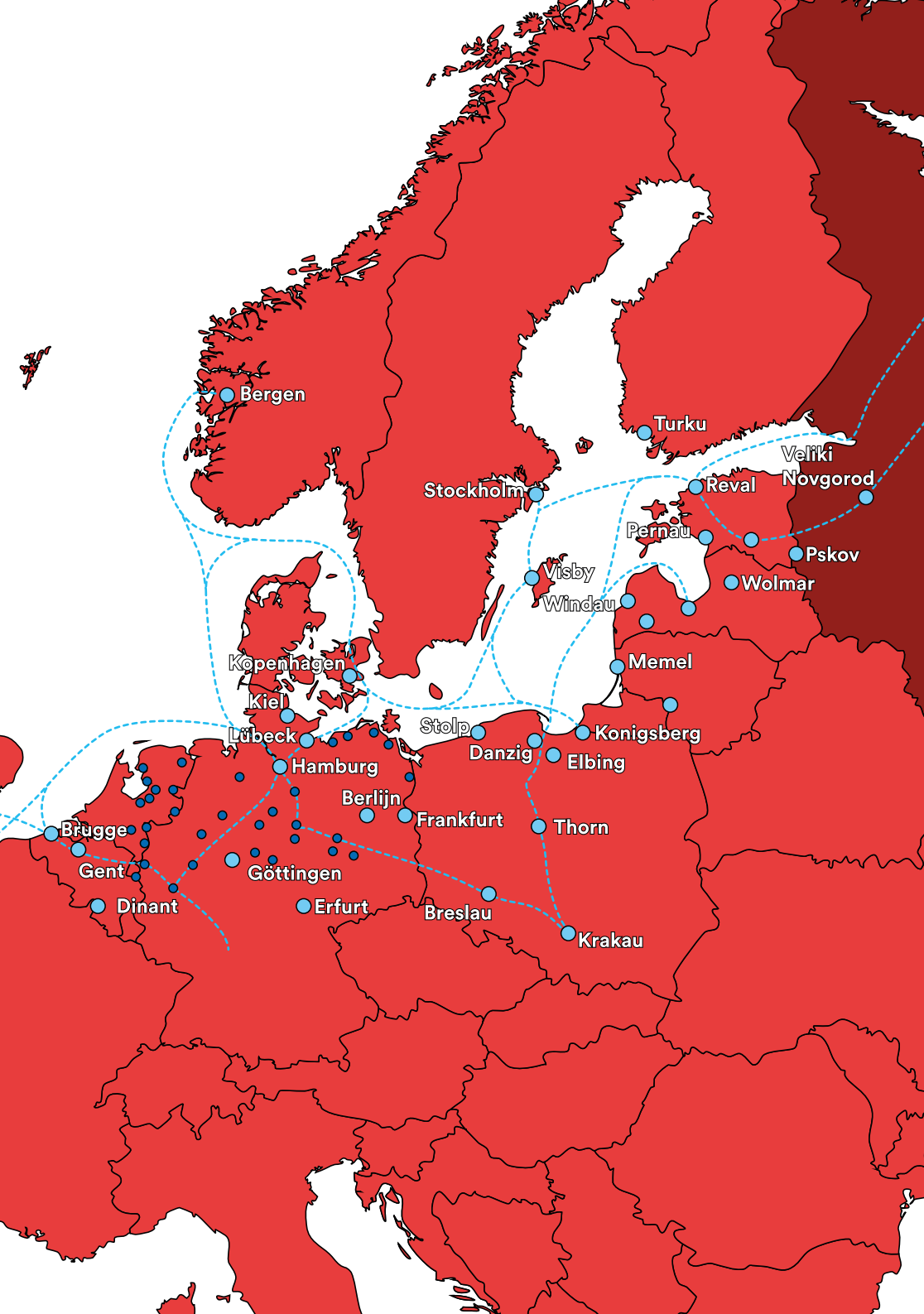
Wat is dat toch met de 'Hanze'? Dit kooplieden-netwerk bracht welvaart en handelsgeest naar Deventer en vele andere steden. Meer dan 500 jaar lang was er een samenwerking tussen zo'n 200 Hanzesteden. Vrije handel was een belangrijk doel terwijl tegelijkertijd het verminderen van tol en belastingen werd nagestreefd. De handel ging deels over zee met de eerste vrachtschepen van de middeleeuwen: de koggeschepen. Door samen te werken konden de Hanzesteden goedkoper werken en in elkaars gezelschap veiliger reizen. Bovendien stonden ze samen sterker tegenover de landsheren. Vanaf 1356 was de Hanze niet alleen meer een netwerk van de kooplieden in de steden, maar van de steden als geheel. Er werd gehandeld in producten als zout, haring en stokvis, granen, hout, bier, wijn, laken, bijenwas en pelzen. De Hanze groeide uit tot een machtig netwerk van handelssteden in het gebied dat grenst aan de Noordzee en Oostzee.

In de 16de eeuw kwam er een einde aan de glorie-tijd en werd de Oostzeehandel vooral vanuit de steden die buiten het Hanzenetwerk stonden geregeld. Toch is de Hanze-identiteit tot op de dag van vandaag nog steeds goed zichtbaar en voelbaar in Deventer. De roemrijke geschiedenis van het middeleeuwse Hanzenetwerk heeft zijn sporen overduidelijk in vele Hanzesteden achtergelaten. En niet alleen door de middeleeuwse panden en pleinen, maar juist door de Hanzewaarden die diep verankerd zitten: verbondenheid, samenwerking, ondernemerschap en gemeenschapszin.

Waarden, die tegenwoordig extra betekenis hebben in onze individualistische en materialistische samenleving. De Hanze leert ons dat een gezonde economie van vitaal belang is voor een gezonde maatschappij. De Nieuwe Hanze is een hedendaagse samenwerkingsvorm die geïnspireerd is op de historische Hanze. Het idee van De Nieuwe Hanze is om steden en regio's te verenigen om samenwerking, handel en economische groei te bevorderen. De Nieuwe Hanze heeft al veel geleerd van de 'oude' Hanze. Door samenwerking kom je veel verder.

Netwerk van de Hanze

Bergen

Stockholm

Turku

Reval

Veliki
Novgorod

Pernau

Pskov

Wolmar

Visby

Windau

Memel

Kopenhagen

Kiel

Stolz

Königsberg

Lübeck

Danzig

Elbing

Hamburg

Berlijn

Frankfurt

Thorn

Brügge

Gent

Göttingen

Dinant

Erfurt

Breslau

Krakau

Stel je wandelt met je smartphone in de 5de eeuw, dus ergens tussen 401 en 500, in het huidige gebied van de gemeente Deventer. Deventer is nog nergens te bekennen. Met Google Maps zoek je naar de rivier de IJssel. Ook onvindbaar! Nergens de IJssel te bekennen. De gemiddelde smartphone gebruiker heeft zo'n 30 apps op zijn smartphone staan. Ook altijd wel een paar wandelapps. Maar ook op die apps is de IJssel niet te vinden.

Hoe lang staat de rivier de IJssel al in Google Maps?

De app downloaden?

Discover Hansa

Deventer zonder en met de IJssel

Deventer zonder de IJssel: het is net zo onvoorstelbaar als de IJssel zonder Deventer. De rivier geldt immers als de levensader van de stad. De verbinding met nabije en verre steden en landen. De rivier verbindt de Noordzee met het Rijnland. Het water bracht mensen en goederen van en naar de stad, zoals ook landwegen dat deden. Zonder de IJssel was Deventer geen Hanzestad geworden.

Tegenwoordige bedding

Toch stroomt de IJssel ‘pas’ omstreeks de 5de eeuw in haar tegenwoordige bedding. Een deel van het water van de Rijn baande zich een weg noordwaarts. Dit water forceerde een doorgang tussen de hoge zandgronden van de Veluwe aan de ene kant en de Graafschap en Salland aan de andere kant. De rivier bestond toen op sommige plaatsen uit meer dan één geul en overal stroomde het water langs en over zandbanken en grindplaten. Bij hoog water vormde zich een kilometers brede stroom, bij laag water was de bedding doorwaadbaar voor ruiters, wagens en zelfs voetgangers. Kleine beken vonden een aansluiting op de IJssel: voorlopers van de latere Schipbeek.

Netwerk van landwegen en waterwegen

Zo kwam niet alleen een netwerk van landwegen tot stand maar ook een netwerk van waterwegen. In het midden van al die verbindingen ontstond Deventer. Het werd een knooppunt van wegen die verbinding gaven met alle windstreken. Deventer kreeg een centrumfunctie voor nijverheid en handel, voor cultuur en wetenschap, voor religie en bestuur. Alle ingrediënten voor een voorspoedige ontwikkeling van een internationale Hanzestad. Een Hanzestad aan de IJssel om met Google Maps eens doorheen te wandelen. Of met de app Discover Hansa. Hansa is het oude woord voor Hanze. Deventer is één van de veertien Hanzesteden waar je meer over te weten kunt komen in deze app. De 31ste app op je smartphone?

Samenwerken: we leren het vaak van jongs af aan al op school. Als je samenwerkt kun je veel van elkaar leren. Samenwerken loont ook in het bedrijfsleven. Je kunt je product of dienst vaak veel beter maken als je er samen aan werkt. De meeste zaken kun je simpelweg niet in je eentje doen.

Samenwerken loont! Maar waarom eigenlijk?

De Waag op de Brink. Schilderij
Abraham Beerstraaten, 1665.
(Collectie: Deventer Verhaal)

Verbond van kooplieden, verbond van steden

Dat samenwerken loont wisten kooplieden in de middeleeuwen al. Ze verenigden zich in allerlei groepen om hun eigen en hun gemeenschappelijke belangen te dienen. Ze verhandelden bepaalde producten of deden zaken met andere kooplieden uit andere steden en noemden hun samenwerkingsverband een Hanze. Dat was in een tijd zonder internet, social media, kranten, kamers van koophandel, consulaten en adviesbureaus van belang voor het uitwisselen van kennis en ervaring over prijzen, maten en gewichten, tollens, handelsgebruiken en munteenheden. Het was ook voordelig collega's in andere steden voordeeltjes te gunnen in ruil voor het terugontvangen van voordeeltjes, zoals vrijstellingen van de betaling van heffingen van haven- en kadegelden, het gebruik van de hijskraan en van pakhuizen.

De Duitse Hanze

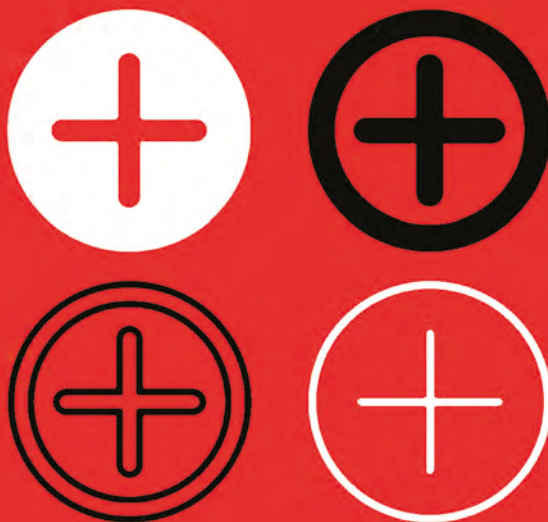
Geleidelijk groeide een verband van allerlei hanzen en dat werd de 'Duitse Hanze'. Het was aanvankelijk een netwerk van kooplieden uit diverse steden rond de Oost- en de Noordzee, in de Scandinavische en de Baltische staten, Polen, de Nederlanden Noord en Zuid, Engeland en vooral het Duitse Rijk. Omstreeks het jaar 1150 wisselden kooplieden uit Scandinavië voorrechten (privileges) uit met collega's in Noord-Duitsland. Zo ontstond een eerste gezamenlijk handelsgebied rond de Oostzee.

Van koopliedenhanze naar stedenhanze

Na twee eeuwen ontwikkelde de koopliedenhanze zich tot een stedenhanze. Vanaf ongeveer 1350 waren het stadsregeringen die deelgenoten waren in het Hanzeverbond. In het bestuur van die steden hadden trouwens heel wat kooplieden zitting. Ze vormden een Europees samenwerkingsverband dat eeuwenlang het economisch leven zou bepalen, maar dat ook grote invloed zou uitoefenen op cultuur, kunst, onderwijs en bestuur en zoals gezegd de handel. In 1531 werd De Waag gebouwd als weeghuis. Kooplieden brachten hier hun waar. Voordat de handelswaar bij De Waag terechtkwam hadden kooplieden al op allerlei verschillende manieren met elkaar samengewerkt. Samenwerken loont! Ook vandaag de dag in de Hanzestad Deventer.

‘Geschiedenis is de leermeester van het leven’ aldus de Romeinse filosoof en politicus Cicero. Door het verleden te bestuderen en begrijpen kunnen we betere keuzes maken in ons leven. En dit geldt ook voor de Hanze, die als handelsverbond tussen kooplieden en steden een belangrijke betekenis had in Noordwest-Europa. Het Hanzeverbond was uniek en de Hanzesteden kwamen tot bloei dankzij de Hanzementaliteit en Hanzewaarden. Ondernemerschap, onderling vertrouwen en verbondenheid, duurzame samenwerking en relaties, en burger- en gemeenschapszin zijn daar voorbeelden van.

Wat kunnen we leren van de geschiedenis van de Hanze?

Plusdenken: door samenwerking kom je veel verder.

De Nieuwe Hanze

Waarden, die tegenwoordig extra betekenis hebben in onze individualistische en materialistische samenleving. De Hanze leert ons dat een gezonde economie van vitaal belang is voor een gezonde maatschappij. Daarbij wordt niet alleen ruimhartig geïnvesteerd in de (kwetsbare) medemens, maar evenzo in goed onderwijs, goede gezondheids- en ouderenzorg, en niet te vergeten kunst en cultuur. Hanzestad Zwolle organiseerde in 1980 de eerste internationale Hanzedagen nieuwe stijl met de toepasselijke naam 'De Nieuwe Hanze'. Tien jaar later volgden Zutphen en Deventer. Inmiddels hebben zich bijna 200 steden aangesloten bij De Nieuwe Hanze.

Plusdenken

De Nieuwe Hanze is een hedendaagse samenwerkingsvorm die geïnspireerd is op de historische Hanze. Het idee van De Nieuwe Hanze is om steden en regio's te verenigen om samenwerking, handel en economische groei te bevorderen. Een nauwe samenwerking met Duitsland en de verduurzaming en vergroening van maak- en productiebedrijven staan centraal. Gemeenschappelijke belangen en synergie vormen de basis van deze samenwerking. We noemen dit ook wel plusdenken. Door plusdenken kom je tot creatieve oplossingen voor maatschappelijke opgaven en krijg je nieuwe samenwerkingsverbanden.

Gedachtengoed van de Hanze

De historische Hanze hield in 1669 officieel op te bestaan. Toen verzandde de IJssel, ontstonden sterke handelsnaties en raakte ons land en met name Deventer en de andere Hanzesteden in Oost-Nederland in de Tachtigjarige Oorlog verzeild. Andere steden zoals Amsterdam namen het handelsmonopolie van de Hanze over. Maar de Hanze was nog niet echt voorbij. Het gedachtengoed van de Hanze is springlevend. De Nieuwe Hanze heeft al veel geleerd van de 'oude' Hanze. Door samenwerking kom je veel verder. Leve De Nieuwe Hanze.

Dankwoord

Zonder het Hanzejaar waarin het motto *What The H*nze?!* centraal stond was dit boek er nooit gekomen. Het was er ook nooit gekomen zonder Annelies Jasper-Knol, Suzanne Kriele, Claire Evers en Nienke Nijboer van Deventer Marketing. Dank voor jullie steun en vertrouwen. Camiel Voorn en Sander op den Dries van Studio Wonder namen de vormgeving voor hun rekening vanuit de gedachte: *'Wonder is the beginning of wisdom'*, aldus Socrates. Dank ook aan Nico Joosting Bunk van ArtNik Uitgaven voor al zijn wijze raad.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door Deventer Marketing, het Fonds Deventer Geschiedenis in Beeld en Stichting Hanze Fonds.

